

دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی ۶۴ ساله شد

یادبودستون‌های اندیشه و فرهنگ خراسان

از استادسید جلال الدین آشتیانی، استاد محمدتقی شریعتی و آیت... محمد واعظ زاده خراسانی

تا استادسید جلال مشرف رضوی، استاد کاظم مدیر شانه‌چی، دکتر محمود رامیار و دکتر محمود مهدوی دامغانی

جواد نوائیان رودسری

دانشجوی دکتری تاریخ دانشگاه فردوسی

خبر افتتاح دانشکده معقول و منقول دانشگاه مشهد که امروز نامش دانشکده الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری است، روز سوم آذرماه ۱۳۳۷، یک روز بعد از مراسم افتتاحیه، در صفحه نخست شماره ۲۷۱۷ روزنامه خراسان منتشر شد: «بعد از ظهر دیروز دانشکده معقول و منقول مشهد، رسماً افتتاح شد. بنابه دعوتی که از طرف آقای دکتر سامیرا رئیس دانشگاه مشهد به عمل آمده بود جمعی از آقایان روحانیان و دانشگاهیان در این مراسم شرکت کرده بودند و با چای و شیرینی پذیرایی به عمل آمد. دانشکده معقول

و منقول در محل سابق دانشکده ادبیات دایر شد و ریاست آن با دکتر علی اکبر فیاض رئیس دانشکده ادبیات است. در مراسمی که بعد از ظهر دیروز برپا بود آقای جو راچی معلم دانشکده مزبور شروع به تدریس کرد. آقای دکتر مجتهدی که از خراسانی‌های فاضل و فعال هستند باعهده‌دار بودن کفالت این دانشکده امور مربوط را انجام می‌دهند. برای تدریس در این دانشکده، از میان روحانیان و مدرسان قدیمی مشهد و جمعی از فرهنگیان فاضل دعوت به عمل آمده است. طبق اطلاع‌عده‌ای از فارغ‌التحصیلان دانشکده ادبیات مشهد در این دانشکده ثبت‌نام کرده‌اند. برای کمک در امر تدریس معلمان آقای روحانی رئیس ثبت دستگاه پلی کیبی و ماشین تحریر را در اختیار این دانشکده گذاردند.» دانشکده الهیات، بعد از دانشکده پزشکی

و دانشکده ادبیات، سومین مرکز آموزش عالی بود که در مشهد افتتاح می‌شد؛ هر چند که به نظر می‌رسید با توجه به ظرفیت بالای این شهر برای تربیت دانشجویان رشته‌های مرتبط با الهیات، باید خیلی زودتر از این‌ها به تأسیس این دانشکده اقدام می‌کردند. درباره تاریخچه شکل‌گیری دانشکده الهیات، اطلاعات موجود در فضای مجازی چندان جوابگو نیست. به همین دلیل، به سراغ استادار جمند و دانشمند گران‌مایه، دکتر محمود مهدوی دامغانی رفته که از سال ۱۳۳۸، با سمت‌های مختلف، از کتابداری تا استادی، در این دانشکده حضور داشته است و با پیشینه آن، بهتر و بیشتر از هر کسی آشناست و از ایشان خواستیم تا به مناسبت شصت و چهارمین سالروز تأسیس این دانشکده تأثیرگذار در مشهد، به بیان خاطرات خود از آن دوران بپردازد.

■ دانشکده‌ای در یک «خانه‌تنگ»

صحبتمان با دکتر مهدوی دامغانی، از مکان دانشکده آغاز می‌شود. امروزه ساختمان دانشکده الهیات در داخل پردیس دانشگاه فردوسی قرار دارد؛ ساختمانی که به گفته دکتر مهدوی دامغانی، با همت و تلاش دکتر محمود رامیار بنا شد، اما تا پیش از ساخت این بنای مظهر، دانشکده یکی، دو بار جایش تغییر کرده است. دکتر مهدوی دامغانی می‌گوید: «محل دانشکده، در سال‌های اول، یعنی از ۱۳۳۷ تا چند سال بعد از آن، ابتدای خیابان داش، کمی بالاتر از دبیرستان فردوسی بود.

خانه مرحوم آقای مکرم‌الجاره کرده بودیم برای این کار؛ خانه که چه عرض کنم، یک خانه تنگ (خانه خیلی کوچک) بود. شاگردهای دوره اول، آن‌جا درس می‌خواندند. کتابخانه ما کلاً ۴۰۰ جلد کتاب داشت. بعد منتقل شدیم به

فلکه سراب (میدان سعدی امروزی)، ابتدای خیابان سناباد، خانه مرحوم دکتر رسول قوام را برای دانشکده اجاره کردیم که خیلی بزرگ بود؛ حدود دو هزار متر وسعت داشت و قنات قدیمی سناباد هم از وسط حیاط آن عبور می‌کرد. اجاره این مکان، ماهانه دو هزار تومان بود که در آن زمان، یعنی حدود سال ۱۳۴۱، مبلغ زیادی بود و به همین دلیل، از تهران کلی نق زدند که کرایه چرا این قدر زیاد است! طبق مندرجات روزنامه خراسان، مکان اولیه دانشکده الهیات، همان مکان اولیه دانشکده ادبیات بوده است.

■ نخستین استادان دانشکده الهیات

از دکتر مهدوی دامغانی درباره چگونگی ورودش به دانشکده و استادان نخستین ادوار آن می‌پرسم و او بعد از خواندن این بیت که «رفتند راستان و یکی را بقا نماند / زیشان بجز نشانی و

۱۳۴۱ - تصویری استثنایی از حیاط دانشکده الهیات هنگام بازدید بدیع الزمان فروزان‌فر / استاد محمد تقی شریعتی (اول راست)، استاد مدیر شانه‌چی (دوهر است)، امام موسی صدر (اول چپ) و آیت... واعظ زاده خراسانی (سوم چپ)

نامی به جان‌مانده»، چنین پاسخ را داد: «زمانی که دانشکده الهیات با همان دانشکده معقول و منقول افتتاح شد، بنده در مشهد حضور نداشتم و در تهران، مشغول تحصیل بودم. در سال ۱۳۳۸ شمسی به استخدام دانشگاه فردوسی در آمدم و مرا به عنوان کتابدار، فرستادند به دانشکده الهیات. آن موقع رئیس دانشکده، اسماً دکتر علی اکبر فیاض بود، اما کارهای اداری را دکتر سیدعلیرضا مجتهد زاده انجام می‌داد؛ سید وارسته‌ای بود و دکترای ادبیات فارسی از دانشگاه تهران داشت. از بزرگوارانی که در دوره نخست دانشکده الهیات به تدریس پرداختند، می‌توانم به روانشاد شیخ علی اکبر مروج الاحکام اشاره کنم که در علم درایه و کرامات رضویه تخصص داشت؛ دیگر استاد گران‌مایه، مرحوم شیخ محمدحسین بختیاری کوهسرخ بود، انسانی بسیار متشخص و بی‌اعتنا به زخارف دنیوی که اصول تدریس می‌کرد و کتابی به نام «اصول المختار» از وی به یادگار مانده است. از آقایانی که معمم نبودند، می‌توانم به مرحوم استاد سیدجلال مشرف رضوی اشاره کنم که از دانشگاه تهران لیسانس معقول داشت و از شاگردان برجسته مرحوم آقا بزرگ حکیم بود. مرحوم استاد محمدتقی شریعتی هم، احتمالاً به تقاضای بنده، به دانشکده آمد و تفسیر تدریس می‌کرد. دوست بزرگوار دیگری هم داشتیم به نام آقای موثق عاملی که فرهنگی بازنشسته بود و تاریخ اسلام درس می‌داد. همه این‌ها به صورت حق التدریس در دانشکده حضور داشتند. تایادم نرفته است، باید از مرحوم روحانی تربتی هم یاد کنم که رئیس اداره ثبت مشهد بود و در دانشکده حقوق تدریس می‌کرد؛ فردی بود وارسته و قابل احترام. بنده هم افزون بر کتابداری، عهده‌دار امور دفتری دانشکده بودم.»

■ انتقال به ساختمان جدید و تقویت هیئت علمی

صحبتم با دکتر محمود مهدوی دامغانی به دوران انتقال دانشکده الهیات به ابتدای خیابان سناباد کشیده می‌شود؛ اوایل دهه ۱۳۴۰، او می‌گوید: «برای این دوره و بعد از آن، باید از چهار عضو محترم و روحانی دانشکده الهیات یاد کنم که به ما افتخار همکاری دادند و البته مراتب این بزرگواران، با یکدیگر فرق داشت. در فلسفه و علوم عقلی، زبده‌ترین و برجسته‌ترین آن‌ها، روانشاد مرحوم سیدجلال الدین آشتیانی بود، در فقه و اصول، مرحوم آشیخ محمد واعظ زاده خراسانی، مرحوم شیخ کاظم مدیر شانه‌چی و مرحوم شیخ جعفر زاهدی. در همین دوره بود که بنده هم، به عنوان کسی که برای وی حق التدریس منظور می‌شود، به تدریس برخی متون دشوار فارسی مشغول شدم.» دکتر مهدوی دامغانی به ورود استادان عرب‌زبان به دانشکده الهیات نیز، اشاره می‌کند و آن را اسباب رونق آموزش زبان و ادبیات عرب در دانشکده می‌داند و می‌گوید: «در دوره‌ای که از آن صحبت می‌کنیم، دانشکده الهیات این توفیق را پیدا کرد که از محضر مردی دانشمند و علاقه‌مند به اهل بیت (ع) بهره ببرد؛ روانشاد استاد صلاح الصاوی دانشمندی بزرگوار از سرزمین مصر بود که بعد از آغاز حکومت جمال عبدالناصر، با این حکومت ناساخت و به ایران آمد و از تهران هم، وی را به دانشکده الهیات مشهد منتقل کردند. او در مشهد عربی تدریس می‌کرد و ما بسیار از او بهره بردیم. خود من از او عربی آموختم و اونیز، از

من زبان فارسی را فرا گرفت و چنان بر آن تسلط یافت که ۶۰ غزل از غزل‌های حافظ را به زبان عربی برگرداند.»

■ یادی از استادان صاحب‌نام

دکتر مهدوی دامغانی، ضمن یادآوری خاطراتی از دوره‌های نخست دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی، به اخذ درجه دکتری و آغاز تدریس رسمی در دانشکده اشاره می‌کند و می‌گوید: «دانشکده الهیات، با عنایت و توجه دکتر عبدا... فریار که در آن زمان ریاست دانشگاه مشهد را بر عهده داشت، رونقی یافت. عزیزی مانند مرحوم دکتر محمود فاضل یزدی، مرحوم دکتر عبدالحسین هاشمی و دکتر علی شافعی، در این دوره به استخدام دانشکده درآمدند و تدریس را آغاز کردند. من در سال ۴۴ در دوره دکتری پذیرفته شدم و بعد از یک سال توقف، به دلیل ارائه نشدن درس‌ها، توانستم در سال ۱۳۴۷ مدرک دکتری خودم را از دانشگاه تهران بگیرم و به تدریس در دانشکده الهیات بپردازم. در این دوره، باز هم از وجود یک اندیشمند عرب‌زبان به نام استاد حسین بُکار که از دنی بود، بهره بردیم. او تحقیقات مشترک بسیار ارزشمندی با مرحوم دکتر غلامحسین یوسفی انجام داد. در این‌جا باید از چند شخصیت عزیز دیگر هم یاد کنم؛ نخست دکتر محمود رامیار است که مدت‌ها رئیس دانشکده بود و بعد از وی، دکتر علی اکبر شهبانی به این مقام رسید. دکتر رامیار کتابی نوشت به نام «تاریخ قرآن» که در سال ۱۳۶۳، همراه با کتاب بنده، یعنی

خبر افتتاح دانشکده الهیات دانشگاه مشهد صفحه اول روزنامه خراسان مورخ ۲۳ آذر ۱۳۳۷

ترجمه «مغازی و اقدی» برنده کتاب سال شد و البته، این مسئله برای دانشکده الهیات، واقعه مبارکی بود. از میان ۱۸ کتاب برگزیده، دو کتاب به مشهد و دانشکده ادبیات تعلق داشت. البته سال‌های بعد، بزرگانی مانند دکتر عبدالهادی حائری نیز، از دانشکده ادبیات و گروه تاریخ، این جایزه را به دست آوردند، اما خوب، کمتر پیش می‌آید که در یک سال، دو جایزه به یک دانشکده تعلق داشته باشد. مرحوم دکتر امیار، انسان بسیار شریفی بود و مدرک دکتری ادیان تطبیقی خود را از دانشگاه ادینبرو انگلیس گرفت و متأسفانه به اثر ابتلا به سرطان، دارفانی را وداع گفت. شخصیت عزیز دیگر، زنده‌یاد دکتر سیدجواد مصطفوی است. مترجم عالی‌قدر اصول کافی که آثار سودمند دیگری نیز، از وی باقی مانده است. همین طور دکتر محمد رضا مشائی و دیگر بزرگوارانی که امروز در قید حیات نیستند، اما نامشان همیشه باقی است.»

آیت... محمد واعظ زاده خراسانی (۱۳۹۵-۱۳۰۴ ش)

استاد فقه و اصول در دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی از سال ۱۳۳۹ ش، شاگرد خاص و مورد توجه آیت... العظمی بروجردی و یکی از پرکارترین استادان علوم اسلامی در حوزه نگارش متون علمی. مرحوم واعظ زاده در سال ۱۳۴۹، یکی از مسئولان برگزاری کنگره هزاره شیخ‌نوسی بود که با حضور ده‌ها نفر از اندیشمندان جهان اسلام در دانشگاه فردوسی برگزار شد. وی از فعالان مشهور در حوزه تقریب مذاهب اسلامی و نخستین دبیر کل مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و مؤسس دانشگاه مذاهب اسلامی بوده است. او در سال‌های پایانی عمر، به تحقیق در بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی اشتغال داشت. استاد در سال ۱۳۹۵ درگذشت و پیکر وی در حرم مطهر رضوی به خاک سپرده شد.

استاد محمد تقی شریعتی (۱۳۶۶-۱۲۸۶ ش)

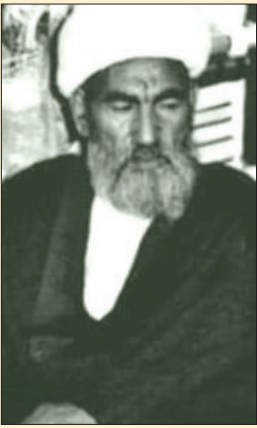
استاد درس تفسیر در دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی، بین سال‌های ۱۳۳۷ تا ۱۳۴۱، مشهور به «سقراط خراسان» و نویسنده کتاب «تفسیر نوین». وی در حوزه علمیه مشهد (مدرسه فاضل‌خان) تحصیل کرد و ادبیات عرب را نزد ادیب نیشابوری اول و دوم فرا گرفت و در علوم دینی، از شاگردان آیات محمد کاظم دامغانی، حاج هاشم قزوینی و میرزا ابوالقاسم الهی بود. استاد محمدتقی شریعتی از سال ۱۳۰۹ ش تدریس در مدارس مشهد را آغاز کرد. نقش وی در مبارزه با تفکرات الحادی و مارکسیسم در دهه ۱۳۲۰ و در جریان تأسیس کانون نشر حقایق اسلامی، غیرقابل انکار است. استاد محمدتقی شریعتی در سال ۱۳۶۶ درگذشت و در حرم مطهر رضوی به خاک سپرده شد.

استاد سید جلال الدین آشتیانی (۱۳۸۴-۱۳۰۴ ش)

استاد برجسته فلسفه و عرفان اسلامی در دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی بود که تدریس را در این دانشکده، از اوایل دهه ۱۳۴۰ شروع کرد. وی از شاگردان علامه طباطبایی بود و در قم و نجف، از محضر بزرگانی همچون آیات عظام بروجردی، خوانساری، حکیم و عبدالهادی شیرازی بهره برد. مرحوم آشتیانی به دلیل تلاش برای احیای فلسفه اسلامی، در سال ۱۳۸۱ نشان درجه یک علمی را دریافت کرد. از استاد آثار علمی متعددی باقی مانده است. او بیش از نیم قرن تدریس کرد و گفت‌وگوهای علمی مؤثری با فلاسفه غربی، از جمله هانری کربن داشت. استاد سیدجلال الدین آشتیانی در سال ۱۳۸۴ درگذشت و پیکر وی در حرم مطهر رضوی به خاک سپرده شد.

استاد شیخ جعفر زاهدی (۱۳۷۷-۱۲۹۵ ش)

استاد فقه و اصول دانشگاه الهیات دانشگاه فردوسی مشهد بود که از اواخر دهه ۱۳۳۰، به دعوت استادعلی اکبر فیاض، به تدریس در این دانشکده پرداخت. وی از تحصیل کردگان حوزه علمیه مشهد و از شاگردان برجسته بزرگانی مانند آیت... هاشم قزوینی بود. مرحوم زاهدی، به «جو راچی» نیز شهرت داشت. وی از استادان و مراجع بنامی اجازات علمی و روایی داشت. مرحوم زاهدی علاوه بر تدریس در دانشکده الهیات، در حوزه علمیه مشهد نیز، به تربیت شاگردان مشغول بود. از وی ده‌ها اثر علمی در حوزه‌های مختلف علوم دینی برجامانده است که از میان آن‌ها می‌توان به «ایضاح الاشارات: شرح منطق بوعلی سینا» در چهار جلد، «خودآموز منظومه» در سه جلد و «روش گفتار: در فن معانی و بیان و بدیع» اشاره کرد.

استاد کاظم مدیر شانه‌چی (۱۳۸۱-۱۳۰۶ ش)

استاد برجسته فقه در دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی، فهرست‌نویس نامدار معاصر و چهره ماندگار علمی سال ۱۳۸۰ کشور. وی تحصیلات خود را در حوزه علمیه مشهد و مدرسه خیرات‌خان آغاز کرد و در سال‌های بعد، از محضر استادانی مانند آیات هاشم قزوینی و سید یونس اردبیلی بهره برد. استاد مدیر شانه‌چی از اواخر دهه ۱۳۳۰، با دعوت دکتر علی اکبر فیاض به تدریس در دانشکده الهیات پرداخت. او افزون بر فقه، در این‌نیز تدریس می‌کرد. این استادار جمندیکی از برجسته‌ترین فهرست‌نویسان نسخ خطی محسوب می‌شود که آثارار جمندی از وی در این حوزه باقی است. استاد مدیر شانه‌چی در سال ۱۳۸۱ دارفانی را وداع گفت و در حرم مطهر رضوی به خاک سپرده شد.

دکتر محمود رامیار (۱۳۶۳-۱۳۰۱ ش)

قرآن‌پژوه معاصر و استاد برجسته دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی، مترجم و نویسنده کتاب «تاریخ قرآن» (برنده جایزه کتاب سال ۱۳۶۳) که نقش مهمی در توسعه کتابخانه دانشکده ایفا و آن را به یکی از بهترین کتابخانه‌های مراکز علمی کشور تبدیل کرد. دکتر رامیار مؤسس چاپخانه دانشگاه فردوسی، مؤسس بخش کتاب‌های خطی دانشکده الهیات و مؤسس نشریه پژوهشی دانشکده بود و مدتی نیز، ریاست آن را بر عهده داشت. وی در دوران مسئولیتش، از بزرگانی همچون شهیدان مطهری و بهشتی برای سخنرانی در این مکان علمی دعوت کرد. دکتر رامیار در اواخر عمر به سرطان مبتلا شد و برای معالجه به انگلیس رفت و در سال ۱۳۶۳ درگذشت؛ پیکر وی در گورستان مسلمانان ادینبرو (اسکاتلند) به خاک سپرده شد.